

Evrimci Politik İktisat

Biyolojik İndirgemeciliğin
İktisat ve Sosyal Teoriye
Yayılmına İlişkin
Bir Eleştiri

Adem Levent

alBaraka
Yayınları

ADEM LEVENT

İlk ve ortaöğretimini Muş'ta tamamladı. 2006 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye bölümünü bitirdi. 2012 yılında İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yüksek lisans, 2016 yılında ise İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde doktora eğitimini tamamladı. 2017-2018 eğitim döneminde İngiltere'de Durham Üniversitesinde akademik çalışmalarını sürdürdü. 2010-2020 yılları arasında Muş Alparslan Üniversitesinde araştırma görevlisi ve doktor öğretim üyesi görevlerinde bulundu. *Muhafazakâr Düşünce*, *Liberal Düşünce*, *Sosyoloji Dîvanı ile İnsan ve Toplum* gibi değişik dergilerde birçok akademik makalesi yayımlanan Levent'in *Kapitalizm ve Kurumlar* (Matbu Yayınları) ile *Politik Ekonomi ve Modern Sosyal Teori* (Albaraka Yayınları) adlı kitapları da bulunmaktadır. Hâlen Bursa Uludağ Üniversitesinde görev yapmakta olan Levent, iktisadi düşünce, politik ekonomi, kurumsal iktisat ve iktisat metodolojisi gibi çeşitli alanlarda akademik çalışmalarına devam etmektedir.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	7
1. İKTİSATTA NATÜRALİST EĞİLİMLER VE EVRİMCİLİK	19
Kartezyen Felsefe ve İktisatta Fizik Etkileri: Mirowski'nin İddiaları	25
İktisat, Bilimcilik (Scientism) ve Pozitivizm	31
2. VEBLEN, POST-DARWİNİZM VE KURUMSAL İKTİSAT	41
Veblen'in Gözünde Darwinizm.....	42
Veblen ve Post-Darwinist İktisat Önerisi	50
Veblenci Darwinizm ve Kurumsal İktisat	56
Post-Darwinist İktisat, Sosyal Darwinizm ve Sosyobiyojoloji	58
Veblen, Modern Kapitalizm ve Maddi Medeniyet.....	66
3. EVRİMCİLİĞİN ÇAĞDAŞ POLİTİK TEORİDEKİ KONUMU: HODGSON VE TILMAN	75
Hodgson ve Genelleştirilmiş Darwinizm	77
Hodgson, Kurumsal İktisat ve Liberal Sosyal Demokrasi (Dayanışmacı Liberalizm)	83
Tilman, Veblen ve Evrimci Natüralizm	91
Seküler Hümanizm ve Sol Liberalizm	96

4. GİRİŞİMCİLİK, YENİLİK VE EVRİM: SCHUMPETER'İN DİNAMİK BİR SİSTEM OLARAK KAPİTALİZM TEORİSİ	101
İktisat Sosyolojisi Açısından Girişimci, Yenilik ve Gelişme.....	103
Kapitalizmin Barışçı Doğası ve Yaratıcı Yıkım Süreci.....	110
Evrimci İktisat Sosyolojisi	113
Schumpeter ve Neo-Schumpetercilik	116
5. MENER' DEN HAYEK'E AVUSTURYA İKTİSAT OKULU VE KÜLTÜREL EVRİMCİLİK	121
Menger ve Paranın Evrimi	123
Menger'in Evrimci Mirası.....	130
Hayek'in Evrimci Sosyal Teorisi: Grup Seçilimi ve Kültürel Evrim.....	132
Rekabet, Büyük Toplum ve Medeniyetin İlerlemesi	138
Hayek ve Natüralizm	142
6. ÇAĞDAŞ ARAŞTIRMA	147
PROGRAMLARININ EVRİMCİLİĞİ	147
Biyoekonomi, Nöroiktisat ve Davranışlar.....	150
Ajan Temelli Kompleksite İktisadı ve Evrimci Oyun Teorisi	155
7. EVRİMCİ İKTİSAT: BAZI ONTOLOJİK YAKLAŞIMLAR	165
8. EVRİMCİ İKTİSAT: ORTODOKS MU, HETERODOKS MU?	175
Evrimci İktisadın Geleceği.....	182
SONUÇ	185
KAYNAKÇA.....	191
DİZİN.....	207

GİRİŞ

C. P. Snow ([1959] 2019) tarafından endüstri toplumu özelinde Batı düşüncesinin bütününe ilişkin epistemik bir ayırım yapılmaktadır. Ona göre Batı toplumunun tamamında düşünsel hayat iki kutba, iki zıt gruba ayrılmaktadır. Bir kutupta edebi entelektüeller varken öbüründe fizikçilerin temsil ettiği bilim adamları vardır. Bu ikisi arasında karşılıklı bir anlama uçurumu, hatta anlayış eksikliği söz konusudur (Snow, [1959] 2019: 90-91). Snow için bu anlama uçurumunun veya anlayış eksikliğinin giderilmesi, Batılı toplumların ve dünyanın geri kalanının temel toplumsal sorunlarını çözecek çapta önemli bir hadisedir. Elbette Snow'un bu "modernist" iyimserliğini, İkinci Dünya Savaşı sonrası gelişen modernleşme teorileri bağlamında naif bir yorum olarak değerlendirmek mümkündür. Çünkü bilmeye ilişkin söz konusu "iki kültür" ayrımının giderilmesine yönelik hamleler genelde ya vulger bir pozitivizme ya da katışıksız bir Avrupa merkeziliğe (Wallerstein, 2000) evrilmiştir ki bunlar da başka toplumsal yaralara sebep olmuştur.

Snow'un iki kültür ayrımının sosyal bilimlerde insanı ve toplumu anlamaya yönelik yürütülen tartışmalarda daha köklü iki tür "bilme tarzına" tekabül ettiği söylenebilir. Bunlardan birincisi, natüralizmdir. İkincisi ise hermeneutiktir. Natüralizm, doğa bilimleri ile sosyal bilimler arasında elzem bir yöntem birliği olduğunu varsayar. Topluları ve doğayı aynı ve uygun yöntemlerle çalışmak natüralizme göre mümkündür. Hermeneutik ise buna rakip bir anti-natüralist gelenektir. Doğa bilimleri ile sosyal bilimler arasında radikal bir farklılık olduğu fikrinden yola çıkar (Bhaskar,

2015: 111-113). Hermeneutik daima başka bir dünyaya ait bir “anlam” bağlamını o an içinde yaşanılan dünyaya aktarma etkinliği olmuştur (Gadamer, 1995: 11). Bu bakımdan hermeneutik, anlamayı yazar ile okurun veya eylemci ile yorumcunun bir tür “tinsel” birleşiminde bulmuştur (Bauman, 2017: 17). Hermeneutiğin konuşma veya insanların birbirlerini anlaması olarak temellendirilmesi, hermeneutiğe derinlik kazandırmıştır. Böylece tin bilimlerinin dayanması gereken temeller ortaya konmuştur. Artık hermeneutik, tüm tarihsel bilimlerin temellerinde yatan zemindir. Dilthey, buradan hareketle tin bilimlerinin sistematik açıdan yeniden temellendirilmesini anlamacı perspektiften gerçekleştirmeye girişmiştir (Gadamer, 1995: 15).¹

Sosyal bilimlerin tarihine bakıldığında bu iki bilme tarzından natüralizm, hermeneutiğe göre daha baskındır. Çünkü natüralizm belirli yasalardan ve düzenliliklerden yola çıkarak bilimin doğasını tanımlayan nesnellik ve evrensellik kriterlerini taşıdığını düşünmektedir. Bu bakımdan natüralizmin temel iddiası, insanın dışında bir gerçekliğin var olduğu ve insanın kendisi dışındaki ilgili gerçekliği veya dış dünyayı anlamlandırırken belirli düzenliliklerin ve örüntülerin bulunduğuudur. Natüralizm, insanın ve toplumun anlaşılmasının ancak bu düzenlilikler sayesinde anlamlı olduğunu belirtmiştir. Bu temel çıkışla natüralizm modern sosyal bilimlerde, büyük oranda, egemenlik tesis etmiştir (Moses ve Knutsen, 2020: 18, 27). Aynı zamanda natüralizm, genel anlamda canlı varlıkların yanı sıra insan amaçlı eylemleri, kültürel kurumları ve sosyal organizasyonları içeren doğanın birliği kavramını ifade eder (Khalil, 2002: 2). İnsan ve toplumun doğayla aynı biçimde incelenebileceğini düşünen natüralistik gelenek, bilimlerin, Humecu yasa kavramına dayanan kendi pozitivist ilkeleriyle uyum içinde birleşmiş olduğunu iddia eder (Bhaskar, 2013: 19). Elbette natüralizmin farklı versiyonları söz konusudur. Örneğin, Roy Bhaskar (2015: 113), natüralizmi indirgemecilik ve pozitivism dışında anti-pozitivist bir yönelimle savunmaktadır. Ontolojik, epistemo-

¹ Natüralizm ile hermeneutiğe dair detaylı karşılaştırmalar için bkz. Dilthey (2021); Özlem (2008; 2013). Ayrıca Jean-Pierre Changeux ve Paul Ricoeur arasında süregelen hermeneutik ile sinirbilimi özelinde başlayıp natüralizmle devam eden insan doğası ve beyin üzerine tartışmalar, söz konusu “iki bilme tarzına” dair güncel bir görünüm sunmaktadır (Changeux ve Ricoeur, 2021).

lojik ve ilişkisel mülahazaların doğa bilimleri ile sosyal bilimler arasında gerçek farklılıkları ortaya çıkardığını düşünmektedir. Bu yönelimiyle Bhaskar, natüralizm ile hermeneutik arasında üçüncü bir bilimsel yolun imkânlarını arayarak eleştirel gerçekçiliği ileri sürmektedir.

Natüralizmin pozitivist yöneliminin yanında değişen dünya koşullarına has “kavramlar” ve “yeni araştırma programlarıyla” entelektüel atılımını günümüzde de etkili bir şekilde devam ettirmektedir.² Özellikle bugünlerde sinirbilim, evrim, kompleksite, yapay zekâ, davranışçılık, bilişsel rasyonalite, büyük vericilik, zihin ve teknoloji gibi “kavramlar” ve “yeni araştırma programları” günümüz dünyasının güncel natüralistik bilimsel görünümünü sunmaktadır. Bilimsel çevrelerde ve entelektüel tartışmalarda bu kavramlar veya araştırma programları epey revaçtadır. Burada esas olarak insan varlığı sorgulanmaktadır. İnsanın varlığı beden, ruh ve beyin ile ilgili ayrımlarla açıklanmakta ve teknolojik aygıtların yardımıyla yeni insan tanımları/yaklaşımları getirilmektedir.

Natüralistik bilim felsefesi bağlamında canlı bir tür olarak insan, biyolojik evrimin ürünü kabul edilmektedir. Varlığını biyolojik evrime; zihin ve davranışlarını ise kültürel evrime borçlu olduğu varsayılmaktadır. Buna, teknolojinin hem biyolojik hem de kültürel olarak insan davranışlarını şekillendirdiği de eklenmektedir. Başka bir deyişle ilgili tartışmaya göre davranışlarımızın ardında zihin, zihnimizin ardında da evrim bulunmaktadır.³ Dolayısıyla zamanımızın yazgısı dile getirilen kavramlar etrafında buluşmakta ve bilim dünyası ise münhasıran sinirbilim, evrimcilik ve teknolojinin kesişim noktasına doğru akmaktadır.⁴

² Natüralizmle ilgili daha ileri tartışmalar için bkz. Bhaskar (2013), Collingwood (1999), Khalil (2002).

³ Mesela evrimci düşüncenin en önemli temsilcilerinden Charles Darwin (2017: 85-86), insan zihninin başlangıçta en alt sınıftaki hayvanlara ait bir zihinden yola çıktığını ve zamanla geçirdiği gelişim sonucunda bu hâle geldiğini düşünmektedir.

⁴ Söz konusu sinirbilim, evrimcilik, davranışçılık ve de teknolojinin kesişim noktalarının yetkin bir analizle ele alındığı güncel bir çalışma için bkz. Mahçupyan (2020). Ayrıca ilgili sürecin transhümanizm olduğuna ilişkin iddialar da mevcuttur. Örneğin, transhümanizmin evrimcilikten beslendiği düşünülürken teknolojik vasıtalarla evrimin hızlandırılması nedeniyle trans-posthümanizm, yeni Darwincilik olarak isimlendirilir (Dağ, 2020: 84).

İnsanı, biyolojik bir varlık olarak yeni araştırma programları ve teknolojinin ışığında anlamaya çalışan söz konusu natüralistik gidişat içinde iktisadın ve sosyal teorinin merkezi bir yerinin olduğu söylenebilir. Özelde iktisat genelde de diğer sosyal bilimler natüralizmden çok fazla etkilenmektedir.⁵ İktisat biliminin İkinci Dünya Savaşı sonrası hızlanan natüralistik gidişatı, özellikle 1970’lerden bu yana iktisadi “uygulamalı” veya “deneysel” bir disiplin haline getirmiştir. Buna neden olan sadece ekonometrik çalışmalar değil, onunla laboratuvar deneyleri, rastgele (*randomized*) kontrol deneyleri, doğal deneysel analizler ve farklı şekillerde kullanılacak veri tabanlarının oluşturulmasıdır (Backhouse ve Cherrier, 2017). 1970 ve sonrasında prestijli bir iktisatçı olmanın yolu ilgili “deneysel” teknikleri kullanarak natüralistik sürece dâhil olmaktan geçmektedir. Hatta çoğu iktisatçıya göre kullanılan bu deneysel ve analitik tekniklerden ötürü iktisat, diğer sosyal bilimlerden daha üstündür (Fourcade vd. 2015). Bu bakımdan iktisat biliminin güncel literatürüne bakıldığında natüralistik sürecin tam ortasında olduğunu saptamak mümkündür. Sinirbilim, evrim, kompleksite, yapay zekâ, davranışçılık gibi kavramların ve yönelimlerin her biri çeşitli düşünürlerle veya gruplarla iktisada taşınmaktadır. Sinirbilim nöroiktisatla, biyolojik ve kültürel evrimcilik evrimci (politik) iktisatla, davranışsal psikoloji davranışsal iktisatla disiplinde karşılık bulmaktadır. Dolayısıyla 1980 sonrası iktisatta öne çıkan yeni araştırma programları adıyla anılan akımlar ilgili natüralistik sürecin birer yansımalarıdır.

Klasik oyun teorisi, evrimci oyun teorisi, davranışsal oyun teorisi, evrimci iktisat, davranışsal iktisat, deneysel iktisat, nöroiktisat ve ajan temelli kompleksite iktisadi gibi akımlar yeni araştırma programları olarak sıralanabilir. Her biri iktisat dışından ve farklı köklerden gelen heterojen araştırma programlarıdır. Ancak yine her biri iktisatçılar arasında ciddi oranda karşılık bulmuş akımlardır. Disiplini Ortodoks neoklasizmin baskınlığından çoğulcılaştırmaya doğru zorlamaktadırlar (Davis, 2008: 349). Yeni araştırma programları içinde çeşitli versiyonlarıyla evrimci yaklaşımların daha baskın olduğu ve iktisadın dışında diğer sosyal bilimleri de etkilediği söylenebilir. Bunda evrimciliğin hem doğa bilimlerinde

⁵ İktisadın dışında sosyolojinin de natüralistik gidişattan etkilendiğine ilişkin literatür oldukça geniştir. İlgili yazın için bkz. Benton (1991), Ögütle vd. (2019).